

TUTUNUL

*ÎN TRECURUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI
AL LUMII ÎNTREGI*

Paul Editions

Introducere	5
I. Tutunul înainte de descoperirea Americii	7
II. Tutunul la descoperirea Americii	10
III. Tutunul în celelalte continente. Asia	17
IV. Africa	21
V. Oceania	24
VI. Europa	25
VII. România. În ce vreme s-a introdus la noi tutunul și obiceiul de a-l fuma?	53
VIII. De la cine am luat tutunul și deprinderea de a-l fuma?	62
IX. Măsuri restrictive contra fumatului și fumătorilor	70
X. Domnitori și boieri fumători de tutun	79
XI. Tacâmuri de fumat și tabieturi de fumători	86
XII. Soiurile de tutunuri care se fumau și cele care se cultivau la noi înainte de introducerea monopolului	108
XIII. Regiuni și localități în care se cultivă tutunul înainte de monopol	121
XIV. procedeele de cultivare și lucrare a tutunului înainte de monopol	127
XV. Negoțul de tutun și tabac	146
XVI. Dări și taxe vamale pe tutun și tabac	161
XVII. Fabricarea tutunului și dările pe fabricatele de tutun	175
XVIII. Monopolizarea tutunului	183
XIX. Anexe	223
XX. Legende populare despre tutun	228

I.

**TUTUNUL ÎNAINTE DE
DESCOPERIREA AMERICII**

După părerea celor mai mulți istorici, europenii n-au cunoscut tutunul și nici obiceiul de a-l fuma sau priza înainte de descoperirea Americii de către Cristofor Columb, adică înainte de 1492, pe câtă vreme locuitorii băștinași ai Americii îl cunoșteau din timpuri imemorabile. La pieile roșii fumatul tutunului făcea parte din ritualul lor religios. Ei se închinau soarelui și-i aduceau ca jertfă tutunul suflând spre înălțimile cerului fumul din lulea. Aveau lulele anume de război din care bărbații fumau în comun înainte de începerea luptei și pe care căpetenia lor o purta pe câmpul de luptă. Aveau însă și lulele de pace, făcute din lemn moale și înzorzionate cu pene de vultur, panglici, păr de femeie împletit, gheare de porc mistreț vopsite în felurite culori, pene pestrițe, șiruri de coral alb și ciocuri de păsări. Fiecare trib își împodobeau luleaua într-un chip deosebit. Piatra specială din care se făcea luleaua (recipientul în care arde tutunul) era extrasă din carierele unei regiuni care și astăzi este socotită, de resturile triburilor indiene ce au mai rămas în America, ca un pământ sfânt.

Sunt însă scriitori, ca Lothar Becher și alții, care susțin că tutunul și obiceiul de a-l fuma ar fi fost cunoscut în vechile continente cu mult mai înainte de descoperirea Americii, încă

de pe timpul lui Noe... și că Noe s-ar fi îmbătat, nu cu vin, ci cu fum de tutun. Becker își întemeiază susținerea lui, între altele, și pe textul ebraic al povestirii vieții lui Noe în care se spune că el s-ar fi îmbătat cu „*jain*”, cuvânt care înseamnă *fum* iar nu vin. Profesorul Comes, citând pe Buxtorf (*Lexicon hebraicum*), arată că *jain* este cuvânt curat ebraic și că înseamnă *vin*, nu fum.

Adevărul este însă că din cea mai adâncă Antichitate, europenii practicau, în anumite ceremonii rituale și ca leac împotriva a diferite boli, atât afumatul (fumigațiunile) cu fumul unor anumite plante, cât și aspiratul fumului (fumatul) fie prin ajutorul unor unelte anume (lulele), fie direct arzând felurite plante sau semințele lor. În adevăr, numeroși arheologi citează cazuri dese când, în explorările lor, au găsit în Europa, alături de felurite obiecte întrebuințate de om cu mult înainte de descoperirea Americii, și lulele de felurite forme făcute din lut ars, fier, etc., care au fost și sunt și astăzi expuse prin muzee.

În ceea ce privește aspirarea fumului direct din focuri aprinse, știm că tracii (după Pomponius Mela) și sciții (după Herodot), cu câteva sute de ani înainte de Christos, aveau în mare cinste acest obicei.

De altfel practica afumatului cu felurite substanțe aromatice era cunoscută egiptenilor cu 3000 de ani înainte de Christos; grecii și romanii au cunoscut și ei acest obicei. În zilele noastre chiar, la multe popoare a rămas practica afumatului cu burueni de leac pentru vindecarea de anumite boli. La noi, de pildă, exista în unele localități obiceiul de a se mătura ogrăzile în anumite zile și a se da foc gunoiului astfel strâns, iar prin fumul ce se face trec toți ai casei ca să fie feriți de boli și de molime. În alte părți, cel mușcat de un câine turbat sau bănuț turbat, ca să nu se îmbolnăvească de turbare, se afumă cu fum de păr luat chiar de la câinele turbat. La fel se face pentru sperietură. Sunt apoi atâtea alte descântece în care nu lipsește afumatul cu fel de fel de buruieni de leac.

Dacă despre obiceiul „afumatului” într-un scop sau altul, practicat și în zilele noastre, se găsesc notițe în diferite scrieri vechi, și chiar dacă s-au găsit în pământ anumite obiecte în

forma lulelelor la un loc cu diferite alte obiecte antice (brățări romane, monete etrusce, etc.) nu se pomeniște însă nimic, în nici o scriere veche, despre vreo plantă (din cele ce se fumau sau cu care se afumau) care să se asemene cu tutunul, iar în scrierile celor dintâi botaniști, care au descris plantele cunoscute în vechile continente, nu se vorbește nimic de tutun. Dacă în vechile continente ar fi crescut vreun fel de tutun și mai ales dacă ar fi fost cunoscută întrebuințarea lui de către vechile popoare, desigur că s-ar fi pomenit ceva de acesta, cum s-a pomenit de atâtea alte buruieni și obiceiuri, și n-ar fi scăpat nici primilor botaniști care au descris atâtea plante și mai ales pe cele folosite ca plante medicinale.

Pare deci neîndoios că tutunul sau obiceiul de a-l fuma este de origine americană și de acolo s-a adus în vechile continente.

Sunt, precum am spus, și autori care susțin că tutunul, ca și întrebuințarea lui, era cunoscut în Asia cu mult înainte de descoperirea Americii și că el ar fi fost adus în America din Asia încă din timpurile preistorice când, în părțile lor nordice, aceste continente erau legate între ele.

Că popoarele Asiei și în special chinezii la care se afirmă că întrebuințarea tutunului era reglementată încă din sec. al XI-lea cunoșteau fumatul și afumatul așa cum îl cunoșteau și europenii, nu încapă nicio îndoială, dar că ceea ce ei fumau era tutun iar nu diferite alte ierburi sau alte substanțe aromatice, nu există nici o dovadă cu adevărat serioasă.

Chiar admitând că se cunoștea și întrebuința tutunul în Asia cu mult înainte de descoperirea Americii, totuși rămâne fapt cert că în Europa el a fost adus și răspândit din America, după descoperirea ei de către Cristofor Columb.

II.

TUTUNUL LA DESCOPERIREA AMERICII

Se știe că cel dintâi pământ din Lumea Nouă peste care a dat celebrul navigator genovez Cristofor Columb, în noaptea de 11 spre 12 octombrie, 1492, a fost insula Guanahani, căruia el i-a dat numele San Salvadore (*Sfântul Mântuitor*). Locuitorii insulei, oameni sălbatici, care umblau goi și aveau pielea corpului roșie-arămie, la apariția corăbiilor lui Cristofor Columb se speriară mai întâi, dar repede își veniră în fire și, cu oarecare sfială, începură să se apropie de țărm unde oaspeții cei cu pielea albă coborâseră pe uscat. Bieții indieni rămaseră înmărmuriți în fața minunățiilor ce vedeau: corăbii mari, oameni albi, arme lucitoare, haine în culori frumoase, etc. Dar nu se îngroziră de noii sosiți, ci îi crezură veniți din cer, trimiși de puternicii lor zei, și, fără multă șovăială, îndrăzniră să se apropie de ei smeriți și supuși, oferindu-le, drept închinăciune și supunere, felurite daruri printre care și niște foi uscate, „*unas yerbas secas*”, cum se zice în jurnalul de bord al lui Columb, foi pe care oaspeții albi nu le cunoșteau dar care nu erau altceva decât foi de tutun.

Când, după vreo 20 de zile, Cristofor Columb se afla cu flota lui în drum spre al doilea pământ descoperit de el, insula Inaguasica, pe care a numit-o *Fernandina* și căruia mai târziu i s-a zis Cuba, nume rămas până astăzi, a întâlnit o lotcă mânată de un singur indigen care, pe lângă merindele și apa

lui de drum, avea aceleași foi de „unas yerbas secas” care, zice Columb, „trebuie să fie ceva foarte pretuit de ei fiindcă unii le aduseseră ca dar și la San Salvador”.

După ce ajunse în Cuba, Columb trimise doi marinari însoțiți de doi indigeni ca să exploreze interiorul insulei, căci băștinașii din noua insulă, la apariția corăbiilor lui Columb, nu mai stătură pe loc, ci fugiră. La întoarcere, cei doi marinari povestiră, între altele, că au observat un obicei straniu la băștinașii insulei – de asemenea oameni sălbatici, goi și cu pielea arămie – și anume că unii dintre ei, bărbați și femei, aveau o țevă în mână, un fel de răsucitură de foi (*hombres y mujeres con un tizon a la mano*), din care aspirau fumul ținând-o cu un capăt în gură, iar la celălalt capăt era aprinsă („*encendido par una parte de el, par la otra chupan*”). Acestei răsucituri sau sul îi ziceau *tobac*, iar foile din care era făcută erau adunate de pe o plantă pe care o numeau *petun*. Răsucitura era confecționată numai din foi întregi de petun sau din foi zobite și răsucite într-o foaie de porumb.

În relatările lui Ferdinand Columb, după notele din *Jurnalul de bord* al lui Cristofor Columb, și în descrierile făcute ulterior în *Istoria de las Indias*, de către Bartholomé de Las Casas – cel dintâi cronicar al descoperirii Americii – nu se spune însă nimic despre vreo cultură a acelei plante.

Din celelalte trei călătorii ale lui Cristofor Columb – când a avut ca însoțitori și călugări care se duceau în noul pământ cu gândul de a creștina populația băștinașă – au rămas note mai precise și mai amănunțite despre tutun și întrebuințarea lui.

Unul dintre acești călugări misionari, Ramon Pane, care a stat timp îndelungat între pieile roșii și ajunsese să învețe și limba lor, ne-a dat descrieri mai amănunțite despre întrebuințarea tutunului de către băștinașii insulei Charis, căruia Columb i-a zis *Espanola* iar mai pe urmă *St. Domingo* (Haiti). Călugărul Ramon Pane vorbește de un fel de „praf” preparat din foi de tutun pe care băștinașii insulei îl numeau „*cogioba*” și pe care îl întrebuințau ca doctorie trăgându-l pe nas prin ajutorul unei țevi „*lungi de o jumătate de braț, punând un capăt în nas și celălalt*”

în *acel praf*". Tot călugărul Ramon Pane ne spune că preoții pieilor roșii, care făceau și pe medicii, când erau chemați la un bolnav, își începeau tratamentul prin a trage ei însuși pe nas praf de tutun până se amețeau în „așa hal încât nu mai știau ce fac” și, buimăciți cum erau, vorbeau aiurea zicând ca vorbesc cu zeii. Numai după ce se dezmeticeau începeau tratamentul bolnavului prin fricțiuni, fumigații sau dându-i să înghită felurite leacuri din care tutunul nu lipsea.

Tot de tutun se serveau acești preoți când voiau să facă preziceri sau să se roage zeilor ca să le dea noroc, bogății, izbândă în războaie, etc. Un șef de trib când avea de dus un război cu alt trib vecin, făcea mai întâi „*cogioba*”, adică se închidea într-un templu și trăgea pe nas praf de tutun până se buimăcea și adormea, iar vedeniile din timpul somnului le povestea apoi supușilor săi care le considerau ca revelații divine.

În afară de preoți și de șefii de triburi, chiar și simplii muritori întrebunțau tutunul, „făceau *cogioba*”, ori de câte ori voiau să se amețească și să aibă vedenii plăcute.

După descrierile ulterioare ale altor călători, și în special după ale lui Gonzalo Hernandez de Oviedo y Baldes, care a fost și guvernator al insulei Espanola, se pare că expresia lui Ramon Pane „*a face cogioba*” nu înseamnă „a trage praf de tutun pe nas” (a priza), ci „a trage fum pe nas” (a fuma). În adevăr, iată ce spune el: „medicii aveau obiceiul să fumeze ca să-și piardă simțurile. Ei făceau aceasta cu fumul unei buruieni care, după câte am putut eu înțelege, are proprietățile măselariței, cu toate că diferă de ea prin formă și mărime. În scopul acesta ei se serveau de un tub în formă de Y, puneau cele două ramuri ale tubului în nări și introduceau celălalt capăt în acea buruienă aprinsă și trăgeau astfel fum până se buimăceau și cădeau jos aproape leșinați. Țeava era de trestie și se numea *tobaco*; indienii numeau astfel instrumentul sau țeava prin care trăgeau fumul, iar nu buruiana pe care o fuma cu s-a crezut din greșeală de mai multe persoane”.

Acest scriitor, care între 1513 și 1519 a trăit în acele părți și care mai apoi a fost multă vreme guvernatorul insulei Espanola,

a tipărit cartea sa în 1526. Desigur că în scurtul timp de 20-30 ani, cât a trecut de la descrierea făcută de Ramon Pane până la publicarea notițelor lui Gonzalo Hernandez de Oviedo, băștinașii insulei Espanola nu și-au putut schimba obiceiul de a priza tabac în cel de a fuma; probabil că traducătorul notițelor misionarului Ramon Pane, care erau scrise în limba catalană, a înțeles și tradus greșit textul catalan.

Mai târziu, în 1519, când Fernand Cortez a debarcat în Yucatan (provincia Tabasco din Mexic), a găsit plantații întinse de tutun iar obiceiul fumatului în mare cinste. Bernard Diaz, care făcea parte din expediția lui Cortez și care era „un soldat oțelit și cronicar neprețuit”, scrie despre *Montecuzoma*, regele băștinașilor din Valea Mexicului, că pe masa lui avea întotdeauna trei lulele din care fuma după masă până adormea. Băștinașii din Yucatan aveau credința că în tutun este încarnată zeița lor Cihuacohuatl, prima femeie pe pământ (Eva), și, ca atare, îl socoteau ca ceva sacru și-l întrebuițau în ceremonii religioase, ca leac, în comemorarea evenimentelor importante din viața lor, la încheierea păcii cu dușmanii sau la declararea războiului, etc.

De aceea pipele lor aveau forme și podoabe diferite după natura ceremoniei sau actului pentru care fumătorul o întrebuița.

Ei cultivau două soiuri de tutun: unul cu floarea galbenă, pe care îl numeau *Yetl* sau *Pycietl* (Yelt, Picyelt), care era *Nicotiana rustica* și altul cu floarea purpurie, căruia îi ziceau *Quauhyelt*, și care era *Nicotiana tabacum*.

Spaniolii, găsind în acele ținuturi plantații întinse de tutun, îi dădură numele de Tabasco, de la numele *tabaco* pe care ei îl dăduseră tutunului, nume însă necunoscut băștinașilor, care întrebuițau numirile de Yetl și Quauhyelt.

Trebuie deci de reținut că numirea de tabac dată de spanioli acestei plante, numire adoptată mai apoi aproape de toate popoarele, nu vine nici de la numele sub care băștinașii noului pământ cunoșteau acea plantă și nici de la vreo localitate, vreun ținut sau vreo insulă în care creștea, se cultiva sau se fuma și

care să fi purtat acel nume, ci de la acel tub sau țevă prin care băștinașii aspirau fumul de tutun și căruia îi ziceau *tobaco*.

În Guatemala, Nicaragua și celelalte părți ale Americii Centrale, tutunul creștea în mod natural, iar întrebuințarea lui în felurite chipuri de către băștinași era cunoscută cu mult înainte de venirea europenilor. Nu se făceau însă culturi de tutun propriu-zise decât în Mexic, în provincia Tabasco din Yucatan.

În *America meridională* de asemenea tutunul era cunoscut și întrebuințat însă se pare că nu era cultivat decât în Guana. Și pentru țările din această parte a Americii abundă notițele diverșilor exploratori și călători despre felul cum băștinașii întrebuințau tutunul. E interesant însă de reținut observația făcută de celebrul călugăr francez André Thevet în *Brasilia* și anume că băștinașii din acele părți obișnuiau să fumeze un fel de țigări făcute din tutun zdrobit și apoi înfășurat în foi de palmier, adică așa cum mai fac sătenii care întrebuințează foaie de porumb (de pe știuleți) în loc de hârtie de țigare.

A. Thevet, în operele sale „*France antarctique*” (1558) și „*Cosmographie universelle*” (1575), dă multe amănunte de felul cum băștinașii Braziliei preparau și întrebuințau foile de tutun: „*culeg cu grijă această plantă și o usucă la umbră în micile lor bordeie. Felul cum o utilizează e următorul: iau o oarecare cantitate de foi uscate din acea plantă, o pun într-o foaie de palmier în care o răsucește în forma unui sul de mărimea unei lumânări*” și „*apoi îi dau foc la un capăt iar din celălalt trag fumul în gură și pe nas*”.

Brazilienii numeau tutunul *petun* sau *betun*, iar planta, *Pytuma*.

În *America septentrională*, la fel, tutunul era cunoscut peste tot. În Florida, care a fost cel dintâi pământ al Americii septentrionale descoperit de europeni, fumatul era foarte răspândit, iar foilor de tutun li se ziceau *uparvoc*.

În Virginia, după notele lui Harriot – care făcuse parte din expediția faimosului Walter Raleigh – băștinașii considerau tutunul (*apooke*, cum îi ziceau ei) ca ceva sfânt, iar fumatul era socotit ca un act religios. Ei aveau credința că și zeii lor fumează

și de aceea „aveau obiceiul ca în sacrificiile lor să ardă și foi de tutun, iar pe mare, pe timp de furtună, navigatorii lor azvârleau în aer și pe mare firimituri de foi de tutun” ca să domolească, desigur, supărarea zeilor.

Cele dintâi culturi de tutun sistematice, în Virginia, au fost făcute în 1612 de către John Rolfe, iar primele începuturi de export de tutun de Virginia datează din 1618.

Din Virginia, cultura tutunului s-a întins în Maryland apoi în Kentuki, Ohio, etc.

Jacques Cartier, care a explorat Canada prin 1534, a lăsat de asemenea câteva notițe foarte interesante: „crește acolo, scrie el, un fel de buruiană din care băștinașii strâng de cu vară mari provizii pentru iarnă” și pe care numai bărbații o întrebuințează.

Aceștia aveau întotdeauna tutun la ei și-l țineau într-o pungă de piele, iar ca să-l fumeze se foloseau de un mic corn de piatră sau de lemn de care nu se lipseau niciodată. Și iată cum descrie Cartier că fumau canadienii: „fac un praf din acea iarbă, îl pun în capătul cornului iar peste el un cărbune aprins. Din celălalt capăt al cornului trag (sug) și-și umplu trupul de fum în așa fel încât le iese și pe nas și pe gură ca dintr-un coș de sobă”. Citind descrierea lui Cartier, îți vine în minte bășica cu tutun strânsă cu băieri și nelipsită de la brâul uncheșilor noștri de mai demult, apoi scena pufuitului tacticos din lulea și mai ales gestul acela al îndesării cărbunelui din când în când în lulea ca să ardă bine.

E iarăși interesantă legenda tutunului din Canada, legendă povestită tot de Jacques Cartier: niște vânători împușcaseră un vânat oarecare și, pe când îl frigeau pe un jar mare, zăriră în apropiere, pe o colină, o femeie tânără stând și privind spre ei. Bănuind că-i o femeie nevoiașă căreia i-e foame, vânătorii miloși se grăbiră să taie o bucată de friptură și să i-o dea ca să-și aline foamea. Femeia, care a primit friptura bucuroasă și a mâncat-o cu plăcere, nu era însă o biată femeie sărmană cum crezuseră vânătorii noștri, ci un spirit, o zână, care, drept mulțumire pentru bunătatea lor, le-a făgăduit un dar pe care îl vor găsi peste 13 luni pe locul unde a stat ea de s-a ospătat. În adevăr, exact după 13 luni

vânătorii noștri au găsit, chiar în acel loc, trei plante: un fir de porumb, un fir de bob și un fir de tutun. Firul de porumb răsărise acolo unde zâna atinsese pământul cu mâna dreaptă, firul de bob unde îl atinsese cu mâna stângă, iar cel de tutun unde stătuse și-l atinsese cu șezutul.

Din cele expuse până aici reiese că printre toți băștinașii noului continent întrebuințarea tutunului era cunoscută, și că cei dintâi europeni care au călătorit în America și s-au interesat de viața populației băștinașe, au fost impresionati de obiceiul lor de a fuma, priza, etc. Fără îndoială că mulți dintre acei călători au încercat asupra lor însăși efectele acestei plante și desigur că marinarii au fost aceia care cei dintâi s-au datat acestui obicei și l-au introdus în celelalte continente și în special în Europa.